

Sobre la situació actual de l'economia valenciana

ERNEST REIG MARTÍNEZ Catedràtic d'Economia Aplicada de la Universitat de València

Alan Greenspan, l'anterior president de la Reserva Federal, el banc central dels Estats Units, va afirmar en una ocasió que la ingrata tasca d'aquesta institució era comparable a la de l'amfitrió que decideix retirar les begudes d'una festa precisament en el moment en què els invitats, animats per la ingesta alcohòlica, ho estan passant millor. Volia donar a entendre que la política monetària dels bancs centrals ha de tallar les ales d'una expansió econòmica excessiva, abans que es materialitzen els riscos

potencials d'inflació. És una llàstima, no obstant això, que aquesta actitud genèricament prudent no haja conduït en el passat recent a l'adopció de mesures preventives, orientades a frenar l'especulació immobiliària i les pràctiques financeres de risc en diverses economies dels països industrialitzats, els Estats Units d'Amèrica principalment. Les conseqüències s'han posat tristament en relleu amb el terratrèmol que des del 2008 ha sacsejat els fonaments de l'economia global.

L'actual crisi resulta particularment dolorosa en el cas espanyol, perquè ha tancat una època brillant quant als grans índexs macroeconòmics, al final de la qual la ciutadania podia albirar fins i tot *il sorpasso* respecte a Itàlia, el nostre veí mediterrani, en el rànquing de renda per habitant. A Espanya en conjunt, i particularment a les regions de la costa mediterrània, com ara el País Valencià, el creixement de la dècada anterior a la crisi es va veure encoratjat per un fort influx de població immigrant, que simultàniament

aportava recursos humans amb un cost salarial moderat i donava un fort impuls a la demanda d'habitatges i béns de consum. També hi va tindre un paper decisiu, en el reescalfament del motor del nostre vehicle econòmic, la política de baixos tipus d'interés practicada pel Banc Central Europeu, fruit d'una època en què la inflació en l'àrea de l'euro semblava estar controlada. Aquests tipus d'interés resultaven particularment baixos, en termes reals, per als inversors autòctons, una vegada descomptada la taxa d'inflació espanyola, que superava significativament la mitjana de l'eurozona. Com a conseqüència d'això, les atractives condicions de finançament que era possible obtenir en bancs i caixes d'estalvi estimularen un elevat volum d'inversió, que va gravitar excessivament cap al sector immobiliari. A l'entorn d'aquest sector es va articular un ampli conjunt d'interessos

polítics, socials i econòmics, interessats en la continuïtat d'un model de desenvolupament que resultava tecnològicament feble i de baix contingut exportador, però fortament dinàmic en la creació de llocs de treball.

El sector immobiliari ha deixat de funcionar com a motor de creació de llocs de treball i d'atracció de capitals.

Des de mitjan 2007, les notícies que ha generat l'economia valenciana han sigut cada vegada més negatives. Es féu perceptible, en primer lloc, la finalització del llarg cicle expansiu iniciat en 1995, a mesura que conclouia l'auge de la construcció residencial. Posteriorment, es va

fer palés que l'economia s'endinsava en una recessió de gravetat sense precedents en l'últim mig segle, amb una elevació dramàtica de les xifres de desocupació, que segons l'Enquesta de Població Activa afectava ja 549.000 valencians a mitjan 2009, amb previsions d'augment ulterior. El rerefons és el desinflament al llarg de l'últim any i mig de la bombolla de preus del sector immobiliari, que ha deixat de funcionar com a motor de creació de llocs de treball i d'atracció de capitals. Al mateix temps, i com a conseqüència de la crisi financera internacional, les entitats financeres espanyoles no han pogut mantindre l'elevat recurs a la captació de fons en l'estranger, han hagut de reconsiderar la disposició a assumir riscos en el negoci bancari i han acabat adoptant una política molt restrictiva en les concessions de crèdit, que, al seu torn, ha posat en perill la continuïtat d'un bon

nombre de petites i mitjanes empreses. En definitiva, la nova conjuntura interna i externa no ha fet possible prolongar per més temps una forma de creixement, en què la suma de les despeses d'inversió dels particulars —materialitzades en habitatges— i de les empreses —en equips productius— superava de bon tros l'estalvi intern dels residents en el país i en què la bretxa entre les dues magnituds era coberta amb la captació d'estalvi extern per part dels bancs. Quan al setembre del 2008 es va enfonsar el banc nord-americà Lehman Brothers, la crisi de confiança dels mercats financers internacionals va tancar bruscament l'aixeta a la captació de fons en els mercats exteriors de capital i les conseqüències no es van fer esperar: fre al creixement del crèdit, caiguda de la inversió i de la despesa en consum i augment de la desocupació.

Multitud d'indicadors posen en relleu la intensitat de la crisi econòmica que viu en els moments actuals la societat valenciana. Si comparem les dades de mitjan 2009, les últimes disponibles, amb les de les mateixes dates però de dos anys enrere, observem una caiguda del 42% en les matriculacions de vehicles turisme, del 45% en les societats mercantils de nova creació i del 87% en els habitatges lliures iniciats. La forta davallada de l'activitat econòmica ha conduït el País Valencià a una destrucció de llocs de treball pròxima als 180.000 entre el segon trimestre de 2007 i el mateix període de 2009, el 68% de la qual es registra en el sector de la construcció. El nombre de parats encara ha augmentat en una xifra superior a aquesta, pel fet que s'ha mantingut, a desgrat de la crisi, un ritme relativament elevat d'augment de la població activa, és a dir de la part de la població que constitueix oferta o disponi-

bilitat de mà d'obra. Tot això ha situat la taxa de desocupació valenciana en el 21%, enfront del 8% de fa dos anys. Entre les comunitats autònomes, només Andalusia i Canàries superen en l'actualitat la taxa valenciana.

Multitud d'indicadors posen en relleu la intensitat de la crisi econòmica que viu en els moments actuals la societat valenciana.

La crisi s'ha encarregat, al llarg del 2008 i el 2009, de posar clarament en relleu les moltes insuficiències del model de creixement valencià. Seria un error, no obstant això, especular sobre la possible existència d'un model alternatiu que haguera pogut evitar les conseqüències del canvi de cicle

en la construcció i de la crisi financera internacional. Quant a això, convé no oblidar que l'economia alemanya, que constitueix en gran mesura una imatge invertida de la valenciana (forta base tecnològica, especialització en béns d'equip industrials, alta capacitat exportadora), s'ha vist molt durament afectada també per la crisi. De fet era, entre totes les grans economies de la Unió Europea, la que havia experimentat fins a l'estiu de 2009 una caiguda més intensa de la producció, a causa del retrocés de la inversió productiva en l'economia mundial, que ha reduït de forma dràstica la demanda per a la maquinària i equips que Alemanya exporta. Per tant, l'element diferencial de la crisi al País Valencià, i també en altres regions espanyoles, no correspon a la intensitat de la caiguda de la producció, sinó al col·lapse de l'ocupació, la qual cosa té a veure amb el caràcter altament intensiu del creixement del producte interior brut (PIB) en els últims anys i amb l'estructura fortament dualista del mercat de treball espanyol. L'àmplia perifèria de treballadors amb

contracte temporal que envolta el nucli central del mercat laboral espanyol, format per treballadors amb contracte per temps indefinit i costos d'acomiadament relativament elevats, facilita habitualment la ràpida creació d'ocupació en els moments d'expansió, però també la seua ràpida destrucció en moments de dificultats i alhora limita el grau de compromís de les empreses amb la formació d'uns treballadors que experimenten un alt índex de rotació en els seus llocs de treball.

No sembla probable una recuperació ràpida i intensa, que faça disminuir en el curt termini la taxa de desocupació.

La pregunta que val la pena formular, per tant, no és si existeix, en estat sòlid o gasós, un model mític de creixement adornat de totes les virtuts, entre les quals hi ha la de la immunitat enfront de les crisis,

sinó si és possible trobar trets en el model valencià realment existent que permeten augurar una recuperació ràpida i sòlida i, en tot cas, adoptar polítiques i fer els canvis adients per a enfortir aquesta recuperació quan finalment s'esdevinga. És preferible, no obstant això, no emprar l'expressió «canvi de model», perquè transmet una visió excessivament voluntarista del que és possible aconseguir a curt i mitjà termini, com si els «models de creixement» foren una mena de plats precuinats, a punt per a ser triats i consumits, i no el fruit d'una llarga història econòmica amb tots els seus condicionants.

Desafortunadament, no sembla probable una recuperació ràpida i intensa, que faça disminuir en el curt termini la taxa de desocupació. En el pla de la demanda interna, les famílies i empreses valencianes pateixen la mateixa indigestió d'endeutament que la resta de les espanyoles, la qual cosa les obliga a alentir les pautes de consum i inversió fins a aconseguir elevar els nivells d'estalvi i completar la digestió de l'excés

de despesa de l'etapa anterior. Pel que fa a la demanda externa, la recuperació de les economies del sud i sud-est asiàtics, que pareix en aquests moments la que amb més claredat es perfila a escala internacional, tampoc no generarà a curt termini impulsos suficients per a traure'ns del marasme, ja que el comerç d'exportació valenciana es produeix principalment amb la Unió Europea. En tot cas, i com que no cal esperar un recobriment del sector de la construcció fins als nivells, clarament sobredimensionats, anteriors a la crisi, es fa necessari adoptar totes aquelles mesures que permeten afavorir un transvasament fluid de recursos humans cap a ocupacions alternatives en el si d'altres sectors productius. Ara bé, aquests nous llocs de treball no seran el fruit de les decisions d'un planificador omniscient, sinó que sorgiran en resposta a oportunitats de mercat descobertes i aprofitades pels empresaris valencians. Per tant, per a potenciar aquest ajustament vital del sistema econòmic, cal adoptar totes aquelles mesures que el puguem afavorir i accelerar: alleugerir els

tràmits de constitució de noves empreses i incentivar els nous empresaris, millorar la formació professional i facilitar l'adquisició de noves qualificacions per part dels treballadors, potenciar els instruments de finançament del capital de risc, donar suport als sistemes d'innovació, provocant sinergies entre les institucions de recerca i les empreses, i, probablement, reformar amb el major grau de consens possible els actuals sistemes de contractació laboral.

Els contractes temporals faciliten la ràpida creació d'ocupació, però també la seua ràpida destrucció en situacions de dificultat.

Més enllà de la conjuntura, l'economia valenciana pateix problemes estructurals, i un dels més importants es el dèficit de productivitat. El valor del producte per cada persona ocupada al País Valencià només representa el 87% del que produeix el tre-

ballador mitjà espanyol en el cas de l'agricultura, el 80% en la indústria, el 91% en els serveis i el 86% en la construcció. És aquest dèficit el que principalment explica que una regió aparentment tan pròspera, segons els seus apòlogistes, es trobe des de fa anys per davall de la mitjana espanyola en renda per habitant i sense que s'hi observe una tendència a l'eliminació de la bretxa. Superar l'esmentat dèficit de productivitat exigeix un esforç notable de formació de capital físic, tecnològic i humà, per a elevar el rendiment dels llocs de treball existents i per a facilitar-ne la creació en sectors amb major capacitat de generació de valor afegit per persona ocupada. Aquesta tasca és competència fonamentalment dels empresaris. El paper de les administracions públiques, tot i ser important, ha de centrar-se principalment a crear les condicions necessàries per a transitar cap a un estadi tecnològic més complex i productiu. És precisament a la llum d'aquestes consideracions que la política de grans esdeveniments, propiciada els darrers anys pel

La política de grans esdeveniments, propiciada pel govern autonòmic, apareix sota una llum poc favorable.

govern autonòmic, apareix sota una llum poc favorable. La qüestió no consisteix, per descomptat, a negar la capacitat immediata d'impuls a l'activitat econòmica que aquests esdeveniments indubtablement posseeixen o el seu efecte de cara a la projecció d'una imatge externa positiva de la regió. La pregunta que cal fer té a veure amb el seu cost d'oportunitat, és a dir, a què es renuncia implícitament per a adoptar aquest tipus concret de prioritats en la gestió dels fons pressupostaris. És molt possible que aquests recursos pogueren trobar un ús més escaient socialment a mitjà i llarg termini, si es destinaren a corregir les mancances educatives de la societat valenciana i l'insuficient esforç en matèria

d'innovació, encara que la projecció mediàtica d'aquestes actuacions fóra menor.

Les mancances del model econòmic valencià deriven finalment en el fet, perfectament constatable estadísticament, que el producte interior brut per càpita (PIBpc) i, per tant, els ingressos mitjans dels valencians resten per davall de la mitjana espanyola, com ja hem assenyalat abans. Pot haver-hi qui raonablement pense que el PIBpc, sense deixar de ser un indicador important del nivell de vida, ofereix un interès limitat de cara a avaluar en quina mesura una economia compleix el que hauria de ser la seua finalitat primordial: facilitar un nivell creixent de benestar als ciutadans. Hauríem, per tant, de valorar la situació actual de l'economia valenciana des d'una perspectiva més àmplia que l'estrictament productiva, fent ús d'un nombre més gran d'elements de referència. Tot afirmant la sensatesa d'aquest plantejament, s'ha de dir que, dissortada-

ment, el canvi de perspectiva no ens situa col·lectivament en una posició millor. En aquest sentit, podríem fer servir un indicador àmpliament difós internacionalment, com és l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) de les Nacions Unides, que combina distints components relacionats amb el nivell de renda, l'educació de la població i l'esperança de vida en el moment de naixer. Quan s'utilitza l'IDH per a establir un rànquing de les comunitats autònomes espanyoles, la situació no resulta, per descomptat, gens brillant per a la valenciana, ja que ocupa, amb dades de 2003, el lloc número dotze entre les dèsset, una posició semblant a la que li correspon segons el nivell de PIB per habitant, que és l'onzena. S'imposa, per tant i en primer lloc, un exercici de realisme a l'hora de jutjar la situació present de la societat i l'economia valenciana, condició necessària per a encarar amb possibilitats d'èxit un futur que en els moments actuals sembla prou problemàtic.